

Pwyllgor y Gymraeg, Diwylliant, Cyfathrebu, Chwaraeon a Chysylltiadau Rhyngwladol: Ymgynghoriad am y problemau sy'n wynebu gweithlu diwydiant creadigol Cymru

Ymateb Cyngor Celfyddydau Cymru

Beth yw ystad iechyd gweithlu'r sector ar hyn o bryd, gan gynnwys effeithiau'r pandemig, Brexit ac argyfwng costau byw? Ydy gweithwyr wedi ymadael â'r sector? Pa effaith a gafodd hyn?

Cyngor Celfyddydau Cymru yw un o'r cyrff a gododd bryderon gyda'r Pwyllgor o'r blaen am gyflwr y gweithlu diwylliannol a chreadigol. Felly gwerthfawrogwn y ffaith eich bod yn ymchwilio i'r mater.

Gwyddom am y materion a godwyd yn yr adroddiad am Weithwyr Llawrydd Diwylliannol Cymru (Ionawr 2022) a amlygodd effaith y pandemig ar y gweithlu yna. Dengys data o'n harolygon a ddaw'n bennaf gan sefydliadau celfyddydol yn ein Portffolio fod cynnydd bach diweddar yn nifer y gweithwyr yn 67 sefydliad y Portffolio ond mae o hyd lai ohonynt na chyn y pandemig. Yn 2019/20 roedd 2,058 o weithwyr a ostyngodd i 1,743 yn 2020/21. Erbyn hyn mae'n 1,934 ar ddiwedd y flwyddyn ariannol 2021/22.

Ni chynnwys y ffigyrau'r ymarferwyr creadigol a diwylliannol sy'n gweithio i'r sefydliadau yn llawrydd neu ar gontract cyfnod penodol. Fel y dengys adroddiad Llawryddion Diwylliannol Cymru (ac mae'n cyd-fynd â'n gwybodaeth ni am y sector) trawyd gweithwyr llawrydd yn arbennig o galed gan y pandemig.

Canlyniadau ein Harolwg am Gostau Byw

Yn ddiweddar cynhaliom arolwg am effaith costau byw cynyddol ar y sector. Cawsom 497 ymateb ym Medi cyn y cyhoeddiadau economaidd diweddar gan Lywodraeth Prydain. Cynhwysent:

- 40 ymateb gan sefydliadau yn y Portffolio
- 37 gan sefydliadau celfyddydol eraill
- 217 gan weithwyr unigol yn y sector
- 203 gan aelodau o'r cyhoedd

Yr hyn sy'n amlwg o'r ymatebion yw y gallai effaith costau byw gael effaith negyddol fawr ar y sector. Mae'n sector sydd yn dal i ddod dros gyfnod o lai o weithgarwch neu ddim o gwbl mewn sawl rhan o Gymru.

Nid oes gan lawer o sefydliadau'r incwm a enillir i amsugno colledion yn eu refeniw ac i reoli costau cynyddol. Mae eu cyllideb a'u cronfa wrth gefn yn fach iawn. Hyd yn oed mewn cyfnod da, mae bywyd ariannol ein sefydliadau'n fregus.

Mae prisiau cynyddol yn effeithio ar eu holl ffrydiau incwm - arian cyhoeddus, codi arian, swyddfa docynnau ac ennill incwm.

Mae'r costau cynyrchiadau theatr a sectorau eraill yn 20-40% yn fwy na flwyddyn yn ôl. Lleihawyd ar yr elw o'u harlwygo (sy'n aml yn ariannu pethau eraill mewn theatrau a lleoliadau) yn sylweddol gan gostau bwyd a diod a'r drafferth o drosglwyddo'r costau i gwsmeriaid. Cododd costau adeiladu hefyd yn drawiadol ac felly mae lleoliadau sydd eto i agor neu ailagor yn wynebu'r her ychwanegol o fethu rhagweld costau eu hynni a chynnal eu busnes.

Erbyn hyn mae cynulleidfaodd ddim ond yn 60% hyd 80% o'u lefel cyn y pandemig. Mae llawer yn archebu tocynnau funud olaf a manteisio ar ostyngiadau. Ar yr un pryd mae lleoliadau'n sôn am anghenion sylfaenol eu cymunedau fel bwyd a lloches a'u hymateb o ran cynnal eu gwasanaethau i'r cymunedau mwyaf difreintiedig. Mae'r effaith hysbys ar gefn gwlad hefyd yn chwarae rhan yn nhrafferthion ein cymunedau.

Mae costau cynyddol tanwydd a llety'n broblemus i gwmnïau teithiol. Erbyn hyn maent yn gorfod gofyn am warantau neu ffioedd pendant gan theatrau a lleoliadau. Mae costau cynyddol a chymhlethdod teithio rhyngwladol a'r cwmp cysylltiedig yn y galw am gwmnïau teithiol oddi yma hefyd yn gadael eu hôl.

Bydd cwmnïau a lleoliadau celfyddydol annibynnol yn wynebu ystyried cau heb gael rhagor o gefnogaeth, os daw'r dirwasgiad a ragwelir. Gall y rhai dan ofal awdurdodau lleol neu brifysgolion oroesi er y byddant yn gorfod newid yn sylweddol.

Yn y tymor byr, clywn fod y sector yn ystyried codi prisiau, lleihau perfformiadau, arddangosfeydd, gweithgarwch cymunedol a theithio gwaith a chyfyngu ar eu horiau agor a nifer eu gweithlu. Ystyriant newid eu ffordd o redeg eu busnes a chyflwyno cynlluniau prisio newydd a 'thalwch yn ôl eich ewyllys' a cheisio buddsoddiad hirdymor i wella effeithlonrwydd eu hynni a'u cynhyrchu.

Mae pob sefydliad a ymatebodd yn parhau i fod yn ymrwymedig i dalu cyflog teg i'w staff, eu hartistiaid a'u gweithwyr llawrydd sy'n ychwanegu cynnydd sylweddol i'w cyflogau.

Y sefydliadau

O ran daearyddiaeth yr ymatebwyr, cynrychioliod 20 o'r 22 awdurdod lleol.

Roedd 56% yn bryderus iawn neu'n hynod bryderus am effaith y cynnydd mewn cost ynni gyda dim ond 1% yn gwbl ddibryder. Mae eu cyllidebau ynni'n amrywio o £600 i £170,000 (ar gyfartaledd £25,673). Dywedodd nifer fod biliau ynni wedi'u cynnwys yn eu rhent ac felly poenent am gynnydd posibl yn eu rhent:

"Mae ein biliau ynni wedi'u cynnwys yn ein prydles stiwdio a gwyddom y bydd y lleoliad yn cynyddu eu prisiau yn aruthrol yn Ebrill y flwyddyn nesaf. Byddwn yn ei chael hi'n anodd talu."

Dywedodd 29% eu bod ar gytundeb pris sefydlog gyda 36% yn dewis yr opsiwn 'arall' (y rhan fwyaf am fod eu costau ynni wedi'u cynnwys yn eu rhent neu am eu bod yn gweithio gartref). O'r 18 a soniodd am hyd eu contract sefydlog, daw 39% i ben yn 2023 ac wedyn ni wyddent beth fydd y costau ynni. Disgwylia'r sefydliadau nad ydynt ar gontractau cyfnod penodol i'w costau ynni gynyddu ddyblu neu dreblu. Mae 18% o'r holl sefydliadau'n darogan y dybla eu costau ynni.

Effeithiau eraill oedd y cynnydd mewn cost petrol/bwyd/diod. Mae rhoddion wedi lleihau, mae costau deunyddiau a ffioedd yr artistiaid a'r bobl dechnegol wedi cynyddu. Dechreuant hefyd weld llai o fynychwyr i'w gwaith.

Yn y mis diwethaf gwelodd dros eu hanner (56%) effaith ar eu hincwm o'r argyfwng costau byw. Gwelodd 39% effaith ar werthu tocynnau, 19% ar drosiant eu caffi/bar a 18% ar logi ystafelloedd/y lleoliad. Gwelodd orielau lai o werthiant anrhegion ac o'u siopau hefyd.

'Roedd ein gwerthiant bar ac arlwygo yn ein digwyddiad diwethaf i lawr 23% a chynyddodd cost stoc a chyflenwadau bron i 200%.'

'Nifer yr ymwelwyr yn 50% yn is na'n disgwyliadau cyn y pandemig.'

'Mae'n anodd rhannu'r effaith rhwng costau byw ac effeithiau'r pandemig ar hyn o bryd.'

'Incwm tocynnau wedi gostwng yn sylweddol wrth i gynulleidfaoedd leihau.'

Rhagwela 33% mai dim ond am lai na 6 mis y gallant oroesi gyda'r prisiau fel y maent. Mae dros hanner (53%) yn mynd i leihau eu rhaglen waith a fydd yn lleihau nifer y gynulleidfa a'r cyfranogwyr ymhellach. Rhaid i ryw 40% gynyddu prisiau tocynnau ac ychydig dros draean, 35%, yn ystyried lleihau eu horiau agor.

Effeithiau posibl eraill yw cau lleoliadau, gweithio gartref yn amlach, oriau agor llai, llai o gomisiynau i artistiaid llawrydd, cynnydd mewn amddifadedd gwledig a gwaethygu hygyrchedd at wasanaethau.

Adborth gan ein sefydliadau Portffolio

Dyweddod 48% o sefydliadau'r Portffolio a ariannwn yn barhaus eu bod yn bryderus iawn neu'n poeni'n ddirfawr am gostau byw. Roedd traean yn eithaf pryderus. Roedd 28% ar gontractau ynni sefydlog a 35% ar fath 'arall' o gontract.

Effeithiwyd ar incwm 60% ohonynt yn y mis diwethaf gan gostau byw. Gwelodd 48% effaith ar eu hincwm o werthu tocynnau ac ychydig dros chwarter yn cwyno am eu hincwm o'u caffi/bar.

Credai traean a oedd â biliau ynni uwch nag ym Mawrth 2022 y gallent gynnal y gost fwy am flwyddyn a rhagor. Ond ofnai 20% mai dim ond hyd at 6 mis y gallent ysgwyddo'r gost ac 20% arall am 6 mis hyd flwyddyn.

Credai 60% yr arweiniai'r cynnydd yn eu biliau ynni at leihau eu gwaith cyfranogol. Pryderodd 55% y gall y gost arwain at gynnal rhaglen lai a 48% at godi prisiau tocynnau.

Soniodd 27% am yr effaith ar eu gwerthiant tocynnau gyda llai'n cael eu gwerthu'n barod, er gwaethaf y gostyngiadau a gynigiant. Gwelont newidiadau mewn patrymau gwario gyda digwyddiadau prif ffrwd yn gwerthu'n dda ac eraill llai adnabyddus a mwy heriol yn gwerthu'n wael. Roedd rhai sefydliadau'n cynnig tocynnau rhad ac am ddim i ddigwyddiadau ond nid yw'n sefyllfa a all barhau. Y pryder mwyaf yw mai'r bobl dlotaf yn ein cymdeithas a drewir yn galetaf gan gostau byw sy'n penderfynu peidio â dod. Gwelir hyn yn y ffaith mai tocynnau pris llawn sy'n parhau i werthu'n dda ond bod cwmp yng gwerthiant y rhai â gostyngiad.

Adborth gan y sefydliadau celfyddydol eraill

Nid yw'r rhain yn aelodau o'n Portffolio. Dibynnant i raddau helaeth ar ein harian prosiect gan y Loteri. Roedd 65% yn poeni'n fawr neu'n ddirfawr am gostau byw.

Roedd gan 30% ohonynt gontractau ynni sefydlog ac un rhan o bump gontractau cyfraddau amrywiol. Roedd gan 38% fath arall o gontract. Nododd y mwyafrif fod eu costau ynni wedi'u cynnwys yn eu rhent. Effeithiwyd ar 51% ohonynt gan gostau byw yn y mis diwethaf.

O'r rhai a welodd effaith ar eu hincwm, roedd 30% wedi sôn am eu gwerthiant tocynnau ac 19% am logi ystafelloedd/lleoliad ac agweddau 'eraill' ar eu busnes. Yn yr ateb 'arall' roedd llai o fynychwyr a cholli gweithwyr llawrydd.

Ychydig llai na hanner (46%) a allai wrthsefyll y cynnydd am fis hyd at 6 mis, traean (32%) am 6 mis hyd flwyddyn.

O ran effaith ar y celfyddydau yn y dyfodol, credai 65% y gallai fod llai o waith cyfranogol a hanner yn rhagweld cynnal rhaglen lai.

Adborth gan unigolion

Roedd 90% ohonynt yn cymryd rhan yn y celfyddydau neu'n eu mynychu. Daeth llawer o Gaerdydd (43%).

Nododd 70% y bwriadant fynychu neu gymryd rhan yn llai oherwydd costau byw. Disgwylia 45% i fynychu'n llai a gwario'n llai na'r arfer.

Rhagwela 59% broblemau o ran fforddio cludiant ac i lawer roedd hyn yn broblem fawr iawn. Bydd rhai'n mynd yn lleol yn unig gan fynd ar gludiant lleol yn rhad ac am ddim neu â gostyngiad. Ond gall hyn fod yn broblem i'r rhai sydd ag anghenion hygyrchedd: *"Mae gen i bas bws. Mae'r broblem yn codi pan dwi'n mynd i rai theatrau neu amgueddfeydd oherwydd y pellter i ddal y bws yn y lle cyntaf ac ni allaf dalu am dacsis ragor."*

Mae'r mwyafrif o'r rhai a gaiff drafferth oedd rhwng 35 a 64 oed (69%). Disgwylia 71% i deithio'n llai i ddigwyddiadau diwylliannol.

Unigolion yn y sector celfyddydol

Enilla 47% o'r ymatebwyr rhwng £10,000 a £24,999 y flwyddyn.

Roedd 57% yn ansicr a allent barhau i weithio yn y sector ar eu hincwm presennol yn sgil costau byw. Roedd 14% yn bendant na allant barhau i weithio yn y sector.

Disgwylia'r ymatebwyr i'w biliau ynni gynyddu o 16% hyd 386% (canolrif o 100%).

Bwriada 40% ymdopi â'r costau byw drwy geisio cyflogaeth ychwanegol y tu allan i'r sector. Mae gweithwyr llawrydd yn hanfodol i economi'r celfyddydau ac felly effeithia hyn ar y sector cyfan.

Bwriada 27% gwtogi ar hanfodion fel bwyd a gwneud pethau fel symud o'r brifddinas i fyw mewn tŷ mwy fforddiadwy, lleihau gweithio gartref a rhannu lleoedd gwaith.

"Dwi wrthi'n chwilio am waith llawn amser y tu allan i'r sector yn lle parhau'n llawrydd am fod costau mor ansefydlog ac nid oes digon o gyfleoedd."

Aelodau o'r cyhoedd

Roedd 19% ohonynt yn arfer gweithio yn y sector ond yn gorfod gadael oherwydd cyflogaeth ansicr, diswyddiadau, iechyd a chyfrifoldebau teuluol.

Disgwylia 90% i gostau byw ostwng eu hincwm. Caiff 56% drafferth i dalu eu biliau ynni ac roedd 89% yn waeth eu byd yn ariannol ar adeg llenwi'r arolwg o'i gymharu â Mawrth 2022 (cyn y cynnydd diwethaf).

Mae'n amlwg bod cludiant yn bryder i aelodau staff, gweithwyr llawrydd ac ymwelwyr a chânt drafferth dalu amdano. Soniodd un sefydliad am grŵp mawr o fyfyrwyr yn canslo eu tocynnau oherwydd bod costau cludiant yn dyblu. Mae'n broblem benodol i grwpiau bregus a'r rhai sy'n byw mewn ardaloedd incwm isel a gwledig lle mae dibyniaeth drom ar geir.

Pa mor ariannol sefydlog yw'r sector a pha mor addas yw tâl ac amodau'r gwaith?

Caiff y sefydliadau drafferth talu staff a gweithwyr llawrydd yn unol â chwyddiant. Cânt drafferth hefyd gadw gweithwyr llawrydd ac ymarferwyr hanfodol sy'n methu â fforddio gwneud y gwaith neu dalu i deithio i'r gwaith. Mae eu staff yn gweithio rhagor o oriau a gwneud gwaith di-dâl ac wynebu costau byw ar ben popeth. Mae sefydliadau yn cael trafferth i oroesi a thalu'r cyflogau teg yn ôl cyfraddau'r diwydiant a ddisgwyliwn gan bob sefydliad a ariannwn.

Pryderai 18% o'r Portffolio am eu gallu i barhau i dalu cyflogau teg.

Pa mor gyfartal, amrywiol a chynhwysol yw'r sector? Sut mae modd gwella hyn?

Dengys ein data monitro fod ein camau i wella cydraddoldeb ac amrywiaeth yn y sector yn effeithiol. Mae cynnydd yn 2021/22 o 44% yn nifer y gweithwyr sy'n ddiwylliannol ac ethnig amrywiol a chynnydd o 38% yn nifer y bobl fyddar neu anabl o'u cymharu â 2020/21. Roedd cynnydd o 25% yn nifer y gweithwyr oedd yn lesbiaid, hoywon, deurywolion, trawsrywolion a hyfryd a chynnydd o 67% yn nifer y bobl iau.

Bu cynnydd hefyd yn nifer y bobl fyddar, anabl ac ethnig a diwylliannol amrywiol a gaiff grantiau Loteri gennym. 10% oedd y cynnydd i bobl fyddar o'i gymharu â'r flwyddyn flaenorol.

Bydd colli prosiectau a lleoliadau ledled Cymru yn effeithio'n wael iawn ar bobl â nodweddion gwarchodedig a phobl dlawd. Y cymunedau a drawyd yn galetaf yw'r flaenoriaeth i ni a'n sefydliadau drwy raglenni a phrosiectau hygyrch sy'n eu targedu ledled Cymru.

Yn ddiweddar cafwyd cynnydd ar draws y bwrdd o ran cyflogi pobl â nodweddion gwarchodedig yn ein Portffolio. Mae 30% o'n holl grantiau gan y Loteri Genedlaethol yn mynd i brosiectau a dargedai bobl F/fyddar ac anabl a 30% hefyd i rai ethnig a diwylliannol amrywiol.

Mae tystiolaeth dda'n nodi'r tebygrwydd y bydd effaith fawr ar iechyd a lles pobl a chymunedau ledled Cymru os na fydd cyfleoedd rhwydd a fforddiadwy i fwynhau'r celfyddydau a chymryd rhan ynddynt.

Bydd ein cynllun gweithredu, Ehangu Ymgysylltiad, a ddatblygwyd ar y cyd ag Amgueddfa Cymru yn sbarduno ein hymdrechion i wella tegwch yn y sector.

Pa mor ddigonol yw cyfleoedd hyfforddi a magu sgiliau? Oes bylchau? Sut y dylid eu llenwi?

Roedd 40% o sefydliadau'n cael trafferth llenwi swyddi gwag. Y swyddi llawn amser anoddaf i'w llenwi oedd technegwyr (goleuadau/sain), swyddi arlwyo/lletygarwch a gweinyddwyr.

Yn ôl 69%, mae bylchau sgiliau a hyfforddiant yn y sector - technegol, ariannol, cynhyrchu incwm, marchnata, arwain/rheoli a'r cyfryngau cymdeithasol.

Credai dros hanner (52%) y gweithwyr yn y sector fod ganddynt ddigon o sgiliau a chyfleoedd hyfforddiant. Ansicr oedd chwarter arall (26%) a chredai 22% na chaent ddigon o gyfleoedd.

Dyma'r meysydd a grybwyllwyd gan y rhai a oedd eisiau rhagor o sgiliau a chyfleoedd hyfforddi: hyfforddiant proffesiynol parhaus, hyfforddiant â thâl i weithwyr llawrydd a hyfforddiant am reoli busnes, cyllid, y cyfryngau cymdeithasol, anabledd, systemau rheoli cynaliadwy ac arwain.

Croesawom sefydlu'r Panel Ymgynghorol am Sgiliau Creadigol a derbyniom wahoddiad i ymuno ag ef gan Gymru Greadigol. Roeddem hefyd yn falch am lansio'r y Cynllun Gweithredu ar Sgiliau Creadigol. Ond mae gennym bryderon o hyd fod y Cynllun a'r arian cysylltiedig yn canolbwyntio ar un rhan yn unig o'r sector diwylliannol a chreadigol sef yr un sy'n rhan o faes Cymru Greadigol. Gwyddom ni a gŵyr Cymru Greadigol fod ymarferwyr creadigol yn gweithio ar draws y ddau sector. Gwyddom fod y ddau sector yn profi prinder a bylchau tebyg o ran sgiliau a phrofiad. Ein gobaith oedd gweld datblygu cynllun sgiliau ar y cyd i fynd i'r afael â'r bylchau ar draws y sector yn gyffredinol. Argymhellwn ymchwilio i hyn ymhellach.

Beth oedd effaith y gefnogaeth gan gyrff cyhoeddus fel Llywodraeth Cymru? A oes angen cymorth pellach?

Rhoddom dystiolaeth o'r blaen i ddangos effaith gadarnhaol ein cymorth ni a chymorth Llywodraeth Cymru yn sgil y pandemig. Heb y fath gymorth, byddai llawer o sefydliadau celfyddydol a diwylliannol wedi mynd i'r wal.

Croesawai 75% o sefydliadau gynllun cymorth gan y Llywodraeth ar ffurf y cymorth pandemig. Roedd 70% am gael buddsoddiad mewn ynni cynaliadwy. Cefnogai 66% roi cap prisiau i fusnesau. Credai bron i chwarter fod eisiau toriadau treth dros dro. Cefnogai 80% o'r Portffolio gael cynllun cymorth yn awr gan y Llywodraeth fel yn ystod y pandemig. Roedd y neges glir o'r sector bod arnynt angen cymorth i oroesi.

Cefnogai'r mwyafrif fesurau ychwanegol megis capio prisiau (75%), buddsoddi mewn ynni cynaliadwy (72%) a chefnogaeth gan y Llywodraeth fel yn ystod y pandemig (59%).

"Mae angen grant tebyg i'r rhai'r pandemig arnom ar gyfer artistiaid llawrydd i'w galluogi nhw a'u teuluoedd i oroesi'r gaeaf, neu byddwn yn colli pawb i sectorau eraill. Ar gyfer ymarferwyr dosbarth gweithiol, mae'r sefyllfa mor ansicr nes bod y rhai a oroesodd y pandemig yn gorfod ystyried eu sefyllfa waith o'r newydd eto."

Bydd ein Hadolygiad Buddsoddi i gynnig cytundebau ariannu amlflwyddyn o 1 Ebrill 2024 ymlaen yn heriol i ni a'r sefydliadau sy'n ymgeisio. Mae nifer o'r sefydliadau'n wynebu perygl einioes wrth aros i ymgeisio. Nid yw ein rhaglenni grant yn ddigon mawr i ateb y galw.

Mae rhai lleoliadau eisoes yn ystyried mynd yn "ganolfannau cynnes" i'w cymunedau anghenus ond daw hyn â chost ychwanegol o ran y bwyd a diod sy'n gysylltiedig.

Mae'r argyfwng sy'n wynebu'r sector erbyn hyn yr un mor fawr ag unrhyw beth a welsom yn y ddwy flynedd diwethaf. Roedd y Gronfa Adfer Ddiwylliannol yn achubiaeth i'r sector. Mae angen arian ychwanegol nawr i adeiladu ar y buddsoddiad yna a sicrhau cynaliadwyedd hirdymor i'n celfyddydau. Rhaid cefnogi a diogelu artistiaid, gwneuthurwyr a gweithwyr llawrydd drwy gael incwm sylfaenol neu gynlluniau tebyg i oroesi'r argyfwng a ddaw.

Ymddengys na leddfai ymyriadau economaidd ac ariannol Llywodraeth Prydain ar yr argyfwng ynni i fusnesau ac na fyddent o fudd i gynaliadwyedd hirdymor llawer yn y sector celfyddydol ychwaith.

Cyngor Celfyddydau Cymru
Medi 2022